

Erhard Cziomer

ROLA NIEMIEC W GEOPOLITYCZNEJ GRZE O UKRAINĘ W LATACH 2013–2015

Wprowadzenie

Ze względu na swoje położenie Ukraina miała po rozpadzie ZSRR ogromne znaczenie strategiczne zarówno dla Rosji, jak i dla poszerzonej w XXI wieku Unii Europejskiej (UE), powiązanej ściśle więzami transatlantyckimi z USA. Tendencja powyższa uwidoczniła się wyraźnie podczas zaostrenia się na przełomie 2013 i 2014 r. kryzysu wewnętrznego na Ukrainie, który w latach 2014–2015 przekształcił się szybko w geopolityczny konflikt międzynarodowy.

Celem opracowania jest przedstawienie roli Niemiec w geopolitycznej grze o Ukrainę w latach 2013–2015. W artykule wykorzystano zarówno wszelkie dostępne niemieckie materiały źródłowe¹, jak i opracowania (polskie² i niemieckie³)

¹ Zob. liczne dokumenty rządu federalnego – http://www.bundesregierung.de/Webs/Breg/DE/Startseite/startseite_node.html oraz Urzędu Spraw Zagranicznych – http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Startseite_node.html, jak również liczne materiały publikowane w prasie i czasopiśmie niemieckich, zwłaszcza: „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, „Süddeutsche Zeitung” oraz „Die Zeit Online” i „Der Spiegel Online”.

² Por. T. Kapuśniak, *Ukraina jako obszar wpływów międzynarodowych po zimnej wojnie*, Warszawa–Lublin 2008 (tu obszerna międzynarodowa bibliografia); R. Zięba, *Międzynarodowe implikacje kryzysu ukraińskiego*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations” 2014, nr 2, t. 50, s. 13–28 oraz liczne publikacje Ośrodka Studiów Wschodnich – <http://www.osw.waw.pl>.

³ Zob. D.X. Noack, *Die Ukraine-Krise 2013/2014. Versuch einer historischen, politologischen und geopolitischen Erklärung*, „Dresdener Studiengemeinschaft Sicherheitspolitik” 2014, Heft 112; A. von Arnould, T. Deibel, *Die Ukraine-Krise*, „Die Friedens-Warte – Journal of In-

oraz publikacje autora na temat polityki zagranicznej niepodległej Ukrainy i jej miejsca w polityce zagranicznej RFN – ze szczególnym uwzględnieniem ich znaczenia dla relacji Niemiec z Rosją⁴. Ograniczone ramy opracowania pozwalają jedynie na syntetyczne ujęcie następujących problemów:

- 1) Ogólne ramy i geopolityczny wymiar kryzysu ukraińskiego,
- 2) Kontrowersje wokół kryzysu ukraińskiego w Niemczech,
- 3) Rola rządu federalnego w geopolitycznej grze o Ukrainę.

Ogólne ramy i geopolityczny wymiar kryzysu ukraińskiego

Położenie geopolityczne Ukrainy między UE a Rosją miało istotne znaczenie dla jej rozwoju wewnętrznego i międzynarodowego od chwili ogłoszenia niepodległości w 1991 r. Chroniczny brak stabilizacji wewnętrznej o charakterze politycznym i gospodarczym oraz trudności w wypracowaniu i realizacji spójnej polityki zagranicznej doprowadziły w XXI w. do dwóch poważnych kryzysów na Ukrainie :

- 1) „pomarańczowej rewolucji” (2004/2005),
- 2) masowych demonstracji na Majdanie w Kijowie (2013/2014).

Pierwszy doprowadził w latach 2005–2010 do podjęcia połowicznych oraz nieudolnych prób reform wewnętrznych przez skłóconych przywódców „pomarańczowej rewolucji” (prezydenta Wiktora Juszczenkę i premier Julię Tymoszenko). Zostały one ostatecznie zaprzepaszczone w okresie prezydentury Wiktora Janukowycza (2010–2014), który oficjalnie deklarował realizację niezależnej „wielosektorowej” polityki zagranicznej, lecz w praktyce lawirował między Rosją a UE. Odmowę podpisania przez Janukowycza wynegocjowanego w ramach Partnerstwa Wschodniego pod koniec listopada 2013 r. w Wilnie pogłębionego układu stowarzyszeniowego UE-Ukraina opozycja polityczna oraz szereg ugrupowań pozaparlamentarnych wykorzystały do zorganizowania masowego buntu społecznego

ternational Peace and Organisation” 2014, Heft 1–2, oraz liczne artykuły znanych think-tanków: Fundacji Nauka i Polityka (SWP) – <http://www.swp-berlin.org>, Niemieckiego Towarzystwa Polityki Zagranicznej (DGAP) w Berlinie – <https://dgap.org/de>, jak również specjalistycznych portali internetowych: Uniwersytetu w Bremie – „Ukraine-Analysen” – <http://www.laender-analysen.de/ukraine>, „Russland-Analysen” – <http://www.laender-analysen.de/russland>, oraz wkładki do czasopisma „Das Parlament” – „Aus Politik und Zeitgeschichte”.

⁴ Por. E. Cziomer, *Wyznaczniki, założenia i realizacja polityki zagranicznej niepodległej Ukrainy*, [w:] *Z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej*, red. E. Dubas-Urwanowicz et al., Białystok 1995, s. 411–420; idem, *Nowe elementy w polityce Niemiec wobec Rosji i Ukrainy*, Ekspertyzy MSZ RP „Opinie” 1999, nr 31; idem, *Polityka zagraniczna Niemiec: kontynuacja i zmiana po zjednoczeniu ze szczególnym uwzględnieniem polityki europejskiej i transatlantyckiej*, Warszawa 2005; idem, *Polityka zagraniczna Niemiec w dobie nowych wyzwań globalizacji, bezpieczeństwa międzynarodowego i integracji europejskiej po 2005 roku*, Warszawa–Kraków 2010; idem, *Rola Niemiec w kryzysie strefy euro po 2009 r.*, Kraków 2013; idem, *Niemcy wobec międzynarodowego wymiaru kryzysu na Ukrainie w latach 2013–2014*, [w:] *Polska i Niemcy wobec przemian na Ukrainie*, red. W. Furman, Rzeszów 2015, s. 29–42.

na Majdanie w Kijowie. Bunt na Majdanie był skierowany przeciwko katastrofalnej polityce gospodarczo-społecznej ekipy Janukowycza, artykułując również wyraźnie żądania zmiany orientacji w polityce zagranicznej – na rzecz „europejskiego wyboru”, czyli zacieśnienia współpracy Ukrainy z UE oraz krajami zachodnimi.

Protesty powyższe i przeciągające się na przełomie 2013 i 2014 r. starcia strajkujących z siłami porządkowymi na Majdanie wzbudzały ogromne zainteresowanie w krajach UE oraz w mediach zachodnich. Doprowadziło to również do masowych przyjazdów polityków z krajów UE i USA oraz przedstawicieli zagranicznych mediów i organizacji pozarządowych do Kijowa z wyrazami poparcia i solidarności dla Majdanu. Przyspieszyło to obieg informacji w skali Europy i całego świata, stawiając ekipę rządzącą Janukowycza w coraz trudniejszej sytuacji. Po śmiertelnych starciach sił porządkowych z protestującymi zawarto kompromisowe porozumienie między opozycją a Janukowiczem 21/22 lutego 2014 r., w obecności ministrów spraw zagranicznych Francji, Niemiec i Polski, przy obecności przedstawiciela prezydenta Rosji. Nie doszło jednak do jego realizacji. W nocy z 21 na 22 lutego 2014 r. wobec utraty kontroli nad siłami porządkowymi prezydent Janukowycz zdecydował się na ucieczkę do Rosji, umożliwiając przejęcie władzy w Radzie Najwyższej przez opozycję parlamentarną. Nie wchodząc w tym miejscu w szereg kwestii szczegółowych, a niekiedy także kontrowersyjnych ocen, ograniczam się do syntetycznego zasygnalizowania następujących elementów ewolucji kryzysu ukraińskiego od lutego 2014 r. do marca 2015 r. w aspekcie wewnętrznym i międzynarodowym:

- 1) Osiągnięcie pewnych sukcesów w transformacji politycznej Ukrainy: powołanie tymczasowego rządu, wybory nowego prezydenta (Petra Poroszenki, 5 maja 2014 r.), powszechne wybory parlamentarne do Rady Najwyższej (16 listopada 2014 r.) oraz wyłonienie nowego rządu z dotychczasowym premierem Arsenijem Jaceniukiem, przy pogarszającej się sytuacji gospodarczo-społecznej na Ukrainie,
- 2) Dokonanie zdecydowanego zwrotu w polityce zagranicznej w kierunku zachodnim: zarówno UE, jak też USA, co stworzyło Ukrainie z jednej strony możliwości uzyskania wsparcia finansowo-gospodarczego i politycznego całego Zachodu, ale z drugiej doprowadziło do licznych napięć oraz poważnej sytuacji kryzysowej w stosunkach z Rosją,
- 3) Najważniejszymi posunięciami Rosji przeciwko nowym władzom Ukrainy była oficjalna aneksja Krymu z twierdzą Sewastopol (18 marca 2014 r.) oraz wspieranie przez nią tendencji separatystycznych we wschodniej Ukrainie, łącznie z udzielaniem pomocy wojskowej oraz utworzeniem w zamieszkałym w większości przez ludność pochodzenia rosyjskiego Donbasie dwóch odrębnych jednostek terytorialnych w Doniecku i Ługańsku.
- 4) W odpowiedzi na agresywne postępowanie Rosji w odniesieniu do Ukrainy kraje UE, USA oraz niektóre inne kraje zachodnie zdecydowały się na przełomie wiosny i lata 2014 r. na stopniowe wprowadzenie sankcji politycz-

nych i gospodarczych wobec Kremla oraz powiązanych z nim polityków, oligarchów, banków oraz przedsiębiorstw rosyjskich. Sankcje miały obowiązywać przez rok, czyli do końca lipca 2015 r. z możliwością ich przedłużenia. Zostały one w lecie 2014 r. zastrzone i przedłużone na okres jednego roku.

- 5) Niepowodzeniem nowych władz ukraińskich zakończyły się natomiast próby przywrócenia kontroli nad obszarami zajętymi przez uzbrojonych separatystów we wschodniej Ukrainie. Po zniszczeniach wojennych w Donbasie oraz klęskach ukraińskich wojsk i batalionów pomocniczych nowe władze w Kijowie musiały się zgodzić na podpisanie niekorzystnych układów rozejmowych (Mińsk I, 5 września 2014 r. oraz Mińsk II 12 lutego 2015 r.), wynegocjowanych z udziałem Ukrainy, Rosji, Niemiec i Francji oraz OBWE⁵.

Nakreślony wyżej przebieg kryzysu wewnętrznego na Ukrainie uległ w latach 2014–2015 umiędzynarodowieniu w wymiarze globalnym. Należy w tym kontekście podkreślić, że kierownictwo rosyjskie, na czele z prezydentem Władimirem Putinem, już od przełomu 2007 i 2008 r. krytycznie odnosiło się do polityki bezpieczeństwa USA i NATO wobec Rosji, uważając Ukrainę za strefę swoich wpływów ze względów historycznych oraz geopolitycznych. Wyrazem tego były między innymi dwa posunięcia Kremla:

- 1) oficjalny sprzeciw Putina wobec planów USA włączenia Ukrainy w program przygotowań do członkostwa NATO (MAP) na szczycie Sojuszu w Bukareszcie wiosną 2008 r., które ostatecznie zablokowały Niemcy i Francja,
- 2) doprowadzenie przez Rosję do secesji Osetii Południowej i Abchazji od Gruzji podczas wojny rosyjsko-gruzyńskiej w sierpniu 2008 r.

Powyższe działania Rosji nie doprowadziły jednak do poważniejszych konsekwencji dla jej stosunków z UE oraz USA. Przeciwnie, na początku prezydentury Baracka Obamy (od 2009 r.) doszło nawet do przejściowej poprawy stosunków między USA i UE a Rosją. Nie ulega natomiast wątpliwości, iż od trzeciej prezydentury Putina, w latach 2012–2013 zarówno poprzez ofertę udzielenia pomocy finansowej Janukowyczowi, jak i zainicjowanie nacisku ekonomicznego na Ukrainę, Kreml zmierzał przyciągnąć Kijów jako ważnego partnera do tworzonej przez Rosję z Białorusią i Kazachstanem Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej (EUG), do której gotowość przystąpienia ogłosiła pod naciskiem Kremla także Armenia. Wydarzenia wokół Majdanu, upadek i ucieczka Janukowycza do Rosji w lutym 2014 r. przekreśliły ostatecznie powyższe rachuby Kremla, zaostrażając jego antyzachodni kurs polityczny. Punktem kulminacyjnej powyższej strategii Putina wobec nowych władz Ukrainy była wspomniana wyżej aneksja Krymu oraz czynne wsparcie walk separatystów w Donbasie. W ten sposób, według oficjalnych zachodnich enun-

⁵ Zob. obszerną dokumentację: *Umbruch in der Ukraine – Krieg in der Ukraine*, Hrsg. Bundeszentrale für Politische Bildung, http://www.politische-bildung.de/proteste_ukraine0.html, oraz „Ukraine-Analysen”, Hrsg. Forschungstelle Osteuropa an der Universität Bremen, 2013–2015 od numeru 124 (26.11.2013) do 147 (11.03.2015), <http://www.laender-analysen.de/ukraine/archiv.php>.

cjacji, działania Rosji podważyły ustanowiony 25 lat temu nowy ład pokojowy w Europie, doprowadzając zarazem do konfrontacji z USA i krajami UE, które wystąpiły oficjalnie w obronie integralności terytorialnej Ukrainy. Kierownictwo rosyjskie na czele z Putinem dopiero po roku, czyli w marcu 2015 r., potwierdziło oficjalnie bezpośredni udział rosyjskich sił zbrojnych w przejściu kontroli nad Krymem, ale zdecydowanie odrzuciło wszelkie ukraińskie i zachodnie oskarżenia o czynne poparcie dla separatystów w walkach o wschodnią Ukrainę na przełomie 2014 i 2015 r.

W sumie więc dynamiczny rozwój wydarzeń na Ukrainie nadał konfliktowi rosyjsko-ukraińskiemu wymiar światowy. Mimo ujemnych następstw sankcji zachodnich wobec Rosji oraz towarzyszącym im strat z tytułu gwałtownego spadku cen na ropy naftowej Kreml nie zdecydował się na żadne ustępstwa wobec USA i UE w kwestii ukraińskiej. Stąd też pojawiła się groźba przekształcenia się wojny hybrydowej na terenie Ukrainy wschodniej w długofalowy konflikt Wschód-Zachód, połączony z międzynarodową izolacją Rosji⁶. W powstałej sytuacji próbę rozwiązania konfliktu podjęły Niemcy i Francja.

Kontrowersje wokół kryzysu ukraińskiego w Niemczech

W Niemczech, silnie powiązanych historycznie, politycznie i gospodarczo z Rosją, śledzono z wielką uwagą rolę Rosji w kryzysie ukraińskim po 2013 r. Wiązało się to z obszernymi relacjami medialnymi, w tym z systematycznym przekazem kilku ekip telewizji publicznej (ARD, ZDF i TV Phoenix) i prywatnej oraz informacjami prasowymi i radiowymi. Największe zainteresowanie budziły częste dyskusje w telewizji publicznej z udziałem czołowych polityków, publicystów i ekspertów niemieckich, a często także ambasadorów Rosji i Ukrainy oraz znanych publicystów i ekspertów z tych krajów. Uczestniczyli w nich także: sekretarz generalny i głównodowodzący wojsk NATO w Europie, inni politycy i wojskowi z USA oraz czołowi funkcjonariusze instytucji UE w Brukseli⁷. W telewizji publicznej specjalna Rada Programowa (ARD-Programmrat) oceniała okresowo obiektywny charakter informacji na temat kryzysu ukraińskiego przekazywanych przez reporterów i komentatorów z Ukrainy i Rosji⁸.

Niemieckie środowiska intelektualne, opiniotwórcze oraz polityczne podzieliły się co do oceny postępowania Rosji w kryzysie ukraińskim na dwa przeciwstawne obozy. Nie pokrywały się one z obecnymi podziałami partyjnymi i politycznymi. Partie opozycyjne zajęły odmienne stanowiska: Die Linke wystąpiła przeciwko polityce rządu federalnego i wypowiadała się przychylnie o Ro-

⁶ Por. szerzej R. Zięba, *op. cit.*

⁷ Por. szerzej F. Burkhardt, *Die Ukraine-Krise in den deutschen Talkshows*, „Ukraine Analysen” nr 135, s. 6–10, <http://www.laender-analysen.de/ukraine/pdf/UkraineAnalysen135.pdf>.

⁸ Zob. *Der Konflikt in der Ukraine*, Phoenix, 1 grudnia 2014 r., http://www.phoenix.de/der_ukraine_konflikt_in_den_medien_diskussion_zum_friedrichs_preis/884363.htm.

sji, a politycy Sojuszu 90/Zielonych zdecydowanie krytycznie oceniali politykę Rosji w kryzysie ukraińskim. Szczegółową klasyfikację zwalczających się obozów w kwestii roli Rosji w kryzysie ukraińskim przedstawił znany publicysta magazynu „Cicero” Andreas Steininger. W artykule o wymownym tytule *Intelektualne fronty w wojnie religijnej o Rosję* wyróżnił on wiosną 2015 r. w odniesieniu do kryzysu ukraińskiego dwie zasadnicze grupy. W pierwszej ułokował niemieckich przeciwników, a w drugiej sympatyków postępowania Rosji w kryzysie ukraińskim⁹:

„Przeciwnicy Rosji” (*Russlandgegner*):

- 1) obrońcy praw człowieka oraz wartości demokratycznych,
- 2) konserwatywni przeciwnicy Rosji:
 - a) przedstawiciele opozycyjnych ruchów obywatelskich, głównie z dawnej NRD,
 - b) zwolennicy ogólnoniemieckich ruchów oraz organizacji transatlantycznych,
 - c) starzy zwolennicy „zimnej wojny”,
- 3) specjaliści prawa międzynarodowego,
- 4) eksperci badań wschodnich (dawna *Ostforschung*),
- 5) media mainstreamowe – ogólnoniemieckie, zarówno elektroniczne, jak i prasa drukowana.

Media publiczne, choć też podzielone w przekazywanych ocenach i sympatiach politycznych, w większości popierały stanowisko przeciwników Rosji. Najważniejszy dokument, odezwa powyższej orientacji, ukazał się w ogólnoniemieckim czasopiśmie „Die Zeit” pt.: *Zabezpieczenie pokoju zamiast honorowania agresji* w połowie grudnia 2014 r. z podpisami ponad 100 osób, głównie naukowców i publicystów¹⁰.

„Rozumiejący Rosję” (często pogardliwie nazywani *Putin Versteher*):

- 1) gospodarka i jej przedstawiciele,
- 2) obóz lewicowy, w tym członkowie i zwolennicy Die Linke, oraz partie i grupy prawicowe, np. Alternatywa dla Niemiec (AfD), ruch antyimigrancki w Dreźnie i innych miastach – PEGIDA i inne,
- 3) eksperci i publicyści pozytywnie ustosunkowani do Rosji,
- 4) zwolennicy „spiskowej teorii dziejów” oraz antyamerykanizmu w Niemczech.

Prominentni przedstawiciele tej drugiej orientacji już 5 grudnia 2014 r. opublikowali odezwę *Znowu wojna w Europie? Nie w naszym imieniu*, którą

⁹ Zob. A. Steininger, *Intellektuelle Fronten, Der Glaubenskrieg um Russland*, „Die Zeit” 30 marca 2015 r., <http://www.cicero.de/weltbuehne/intellektuelle-fronten-der-glaubenskrieg-um-russland/59012>.

¹⁰ Zob. Friedenssicherung statt Expansionsdrang, „Die Zeit” 11 grudnia 2014 r., <https://www.change.org/p/the-interested-german-public-friedenssicherung-statt-expansionsbelohnung-aufruf-von-über-100-deutschsp>.

podpisało ponad 60 osobistości życia politycznego, kultury i Kościołów, na czele z długoletnim doradcą kanclerza Helmuta Kohla ds. polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Horstem Teltschikiem. Podpisy pod odezwą złożyli między innymi: były kanclerz Gerhard Schröder (SPD, 1998–2005), wieloletni przewodniczący SPD Hans Jochen Vogel, były prezydent RFN Roman Herzog (CDU, 1995–1999) oraz szereg innych osobistości¹¹. Odezwy nie podpisali, ale krytycznie o polityce UE, USA i RFN wobec Rosji wypowiadali się także byli kanclerze federalni Helmut Schmidt (1974–1982) oraz H. Kohl (1982–1998). Następca Kohla – wspomniany już wyżej G. Schröder z SPD jest osobistym przyjacielem Putina i jako prezes Rady Nadzorczej Gazpromu największym lobbystą rosyjskim w RFN i całej Europie Zachodniej. Długoletni minister spraw zagranicznych RFN Hans-Dietrich Genscher (1974–1992) nie podpisał żadnej odezwy, ale nie krył w publicznych wypowiedziach wątpliwości wobec forsowania sankcji w polityce UE i USA wobec Rosji.

Większość argumentów przeciwko polityce prezydenta Putina w Rosji – określanej jako system „demokracji” – i jego działaniom w kryzysie ukraińskim zawiera obszerna analiza publicystyczna przebywającego przez trzy lata w Moskwie korespondenta „Focusa” – Borisa Reitschustera¹². Natomiast w korzystnym świetle stanowisko Rosji wobec Ukrainy przedstawiono w dwóch obszernych pracach polemiczno-publicystycznych¹³. Dodatkowy wpływ na zróżnicowany obraz Rosji i jej konfliktu z Ukrainą w mediach niemieckich miał fakt, że w telewizji publicznej ukazało się w latach 2014–2015 kilka filmów na temat Putina oraz dłuższych wywiadów z nim. W listopadzie 2014 r. rozpoczęła w Niemczech swoją działalność – obok istniejącej już telewizji „Sputnik” – nowa rosyjska stacja telewizyjna: „Russia Today”¹⁴.

Z analizy percepcji Rosji i kryzysu ukraińskiego w mediach niemieckich wynika, że między treściami niemieckich mediów drukowanych a internetowych występuje znaczna różnica w ocenach postępowania Rosji. Generalnie media internetowe, zwłaszcza społeczne i prywatne, są mniej krytycznie nastawione wobec Rosji¹⁵.

¹¹ *Wieder Krieg in Europa? Nicht in unserem Namen!*, „Die Zeit”, 5 grudnia 2014 r., <http://www.zeit.de/politik/2014-12/aufruf-russland-dialog>.

¹² Zob. B. Reitschuster, *Putins Demokratie. Ein Machtmensch und sein System*, Berlin 2014.

¹³ Por. M. Broeckers, P. Schreyer, *Wir sind die Guten. Ansichten eines Putinverstehers oder wie uns die Medien manipulieren*, Frankfurt am Main 2014, oraz długoletniej korespondentki ARD w Moskwie G. Krone-Schmalz, *Russland verstehen. Der Kampf um die Ukraine und die Arroganz des Westens*, München 2015.

¹⁴ Por. wywiad z redaktorem naczelnym Ivanem Rodionovem, *RT Deutsch: wir sind gefährlich*, „Der Tagesspiegel” 23 marca 2015 r., <http://www.tagesspiegel.de/medien/chefredakteur-ivan-rodionov-im-interview-rt-deutsch-wir-sind-gefaehrlich/11534566.html>.

¹⁵ Por. *Medien im Krieg. Krise zwischen Leitmedien und ihren Rezipienten*, Hrsg. F. Rötzer, Hannover 2014.

Ograniczone ramy opracowania nie pozwalają na szerszą analizę argumentów merytorycznych wymienianych między sympatykami a przeciwnikami polityki Rosji wobec Ukrainy. Poniżej ograniczam się do syntetycznego przeglądu kilku wybranych elementów krytycznej oceny polityki rządu federalnego i UE w kryzysie ukraińskim, przeprowadzonej przez Herwiga Roggemanna, profesora Wolnego Uniwersytetu (FU) oraz Forum UE (EU-Forum) w Berlinie, w tekście *Od kryzysu na Ukrainie do kryzysu polityki rosyjskiej? Przyczynek do konfliktu ukraińskiego oraz nowej niemieckiej i europejskiej polityki wobec Rosji*:

- 1) Zasadniczą przyczyną kryzysu ukraińskiego w latach 2014–2015 jest fakt, iż w ciągu 25 lat od przewyciężenia konfliktu Wschód-Zachód oraz po rozpadzie ZSRR w 1991 r. Rosja jako jego sukcesor nie mogła znaleźć w pełni zdefiniowanego i pełnoprawnego miejsca (podkr. E.C.) w ogólnoeuropejskiej architekturze bezpieczeństwa, jak również ustanowionej przez UE przestrzeni gospodarczej.
- 2) Osłabienie geopolityczne Rosji nastąpiło między innymi z powodu błędnej strategii jej kierownictwa na początku lat 90. oraz szybkiego forsowania przez USA poszerzenia NATO na Wschód, wbrew odmiennym obietnicom przed i w trakcie procesu zjednoczenia Niemiec w 1990 r. Również perspektywa szybkiego zawarcia układu stowarzyszeniowego UE z Ukrainą w 2013 r. oraz trudności w tworzeniu przez Rosję konkurencyjnej Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej umocniły na Kremlu poczucie zagrożenia izolacją gospodarczą Rosji. Dalszy wzrost poczucia izolacji i zagrożenia nastąpił na Kremlu w obliczu wydarzeń na Majdanie (2013/2014) oraz wykrystalizowania się w Kijowie orientacji prozachodniej po przejęciu władzy przez opozycję.
- 3) Zachodnia polityka sankcji wobec Rosji nie ma ani pełnej legitymacji prawno-politycznej, ani przemyślanej strategii jej zakończenia. Dodatkowo przynosi ona szkody większości krajom UE, w tym również Niemcom. Jedynym beneficjentem sankcji są USA, wykorzystujące je do własnych interesów gospodarczych oraz do poróżnienia krajów europejskich w celu narzucenia im swojej dominacji polityczno-militarnej.
- 4) Przyłączenie Krymu do Rosji nie może być z punktu widzenia prawa międzynarodowego traktowane w pełni jako aneksja. Ma ono dużo analogii do zachowania Zachodu w precedensowej secesji Kosowa od Serbii w 1999 r. Secesja Krymu – będąca konsekwencją nie do końca uregulowanej w ustawodawstwie ukraińskim kwestii jego autonomii – może być traktowana jako wyraz woli samostanowienia przez większość zamieszkującej tam ludności rosyjskiej. Rosja naruszyła wprawdzie poprzez działania na Krymie prawo międzynarodowe, ale z drugiej strony może się ona powoływać nie tylko na prawo samostanowienia ludności rosyjskiej, lecz również na swoje prawa historyczne oraz interesy bezpieczeństwa.

5) Sprawę Ukrainy wschodniej można będzie rozwiązać poprzez zmianę konstytucji oraz decentralizację i federalizację całego obszaru państwowego¹⁶.

Powyższe argumenty pokrywały się z w dużej mierze z publikowanymi w Niemczech wypowiedziami znanych ekspertów, teoretyków i byłych dyplomatów amerykańskich, wyrażających zrozumienie dla dbałości Rosji o swoje interesy bezpieczeństwa ze względów geopolitycznych, tak samo jak to czyniłaby każda administracja USA¹⁷. Specjaliści niemieccy dużo miejsca poświęcali rosyjskiemu zarzutowi wyraźnego ignorowania interesów bezpieczeństwa Rosji w ramach funkcjonowania ustanowionej w 1997 r. stałej Rady Rosja-NATO, jak też forsowania różnych projektów budowy przez USA tarczy antyrakietowej w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, skierowanych w istocie przeciwko interesom bezpieczeństwa Rosji¹⁸. Podobnie jak Roggemann krytycznie oceniano również strategię administracji prezydenta B. Obamy wobec Rosji w 2014 r., podkreślając, iż kryzys ukraiński wykorzystuje ona do dalszego osłabienia gospodarki rosyjskiej oraz izolacji międzynarodowej Rosji poprzez zaostrzanie sankcji ekonomicznych¹⁹. Formułowano również tezę, iż stosowana przez USA i UE strategia sankcji spowoduje długofalowo całkowite uzależnienie Rosji od Chin, co zrodzi trudne do przewidzenia następstwa dla całego Zachodu²⁰.

Rząd federalny nie mógł całkowicie ignorować argumentów formułowanych przez krytyków jego stanowiska w kryzysie ukraińskim oraz polityki wobec Rosji. Na stronie internetowej Urzędu Spraw Zagranicznych zamieszczono w lutym 2015 r. obszerną analizę w formie odpowiedzi na najbardziej aktualne kwestie: *Rzeczywiste przesłanie. Rosyjskie twierdzenia – nasze odpowiedzi*²¹. W 18 punktach dokonano krytycznej oceny polityki Rosji wobec Ukrainy oraz argumentów lansowanych przez jej sympatyków w mediach niemieckich. Równocześnie sta-

¹⁶ H. Roggemann, *Von der Ukraine-Krise zur Krise der Russlandpolitik. Diskussionsbeitrag zum Ukraine-Konflikt und für eine deutsche und europäische Russlandpolitik*, Berliner Ost-West-Europa Forum, <http://www.berliner-forum.eu/?Politik>.

¹⁷ Por. H.A. Kissinger, *Eine Dämonisierung Putins ist keine Politik. Vier Vorschläge für eine ausbalancierte Unzufriedenheit*, Internationale Politik und Gesellschaft [dalej IPG], 6 marca 2014, <http://www.ipg-journal.de/kommentar/artikel/henry-a-kissinger-eine-daemonisierung-putins-ist-keine-politik-298/>; J. Mearsheimer, *Putin reagiert. Warum der Westen an der Ukraine-Krise schuld ist*, IPG, 1 września 2014, <http://www.ipg-journal.de/kommentar/artikel/putin-reagiert-560/>; J.S. Nye, *Wut ist keine Strategie*, IPG, 10 września 2014, <http://www.ipg-journal.de/kommentar/artikel/wut-ist-keine-strategie-580/>.

¹⁸ Zob. S. Meister, *Putin richtig verstehen*, DGAP-Standpunkt, nr 6, <https://dgap.org/de/think-tank/publikationen/dgapstandpunkt/putin-richtig-verstehen>.

¹⁹ *Was die Putin-Versteher in Deutschland antreibt*, „Die Welt”, 20 marca 2014, <http://www.welt.de/politik/deutschland/article125984905/Was-die-Putin-Versteher-in-Deutschland-antreibt.html>.

²⁰ E. Sandschneider, *Nutznieser der Ukraine-Krise. China profitiert von Putins Interesse an einer Ressourcenpartnerschaft*, „Internationale Politik” 2014, nr 4, Juli/August, s. 72–75.

²¹ *Realitätscheck. Dokumentation. Das Auswärtige Amt antwortet auf Behauptungen Russlands*, 18 lutego 2015, Heinrich Böll Stiftung, <https://www.boell.de/de/2015/02/24/dokumentation-russische-behauptungen-und-die-antworten-des-auswaertigen-amts>.

rano się uzasadniać racjonalnie strategię Niemiec, UE i USA w polityce wobec Kremla w kryzysie ukraińskim. Materiał ten miał stanowić pomoc dla dyplomatów niemieckich w uzasadnianiu wspólnej polityki całego Zachodu wobec Rosji. Został on opublikowany przez czołowe ogólnoniemieckie i regionalne dzienniki, czasopisma i portale internetowe.

Rola rządu federalnego w geopolitycznej rywalizacji o Ukrainę

Na przełomie pierwszej i drugiej dekady XXI w. Niemcy jako czołowe państwo UE o interesach globalnych systematycznie umacniały swoją rolę i pozycję międzynarodową. Uczestniczyły między innymi w rozstrzyganiu wielu kluczowych problemów międzynarodowych w ramach ONZ, G7, G20. Istotne znaczenie polityczno-gospodarcze miał również fakt, iż Niemcy stosunkowo szybko przezwyciężyły ujemne skutki wywołanego przez USA światowego kryzysu finansowego po 2007 r.²² Dodatkowo wraz z Francją Niemcy podjęły próby ratowania strefy euro. W latach 2010–2013 kanclerz Angela Merkel i Urząd Kanclerski zaczęli mieć istotny wpływ w koordynowaniu polityki europejskiej i zagranicznej Niemiec na szczeblu federacji i krajów związkowych²³.

Mimo traktowania przez wszystkie rządy federalne w XXI w. Rosji jako „partnera strategicznego” dużą wagę przywiązywano także do umacniania w latach 2010–2012 wpływów gospodarczych UE na obszarze postradzieckim, zwłaszcza na Ukrainie – najważniejszym partnerze handlowym Niemiec po Rosji. Stąd też na przełomie 2012 i 2013 r. jeszcze rząd chadecko-liberalny CDU/CSU/FDP intensywnie angażował się w przygotowanie poszerzonego układu stowarzyszeniowego między UE a Ukrainą²⁴. Natomiast od drugiej prezydentury Putina w 2012 r. systematycznie pogarszały się stosunki niemiecko-rosyjskie, głównie z powodu szykan i represji władz rosyjskich wobec fundacji i innych zachodnich organizacji pozarządowych w Moskwie, w tym także wobec związanej z główną partią rządzącą Niemiec CDU Fundacją Konrada Adenauera w Moskwie. Fundacjom oraz innym strukturom zachodnim zarzucano propagandowo nielegalne dążenie do obalenia istniejącego ustroju na wzór „kolorowych rewolucji” w Gruzji w 2003 r. oraz na Ukrainie w latach 2004–2005. Wydarzenia związane z wybuchem na Majdanie w Kijowie oporu przeciwko ekipie prezydenta W. Janukowycza uprawdopodob-

²² Por. szerzej: E. Cziomer, *Polityka zagraniczna Niemiec w dobie nowych wyzwań...*, s. 127 i nast.

²³ Por. szczegółowo: idem, *Teoria i praktyka decydowania w polityce zagranicznej Niemiec na przykładzie roli kanclerz Angeli Merkel w kryzysie strefy euro w latach 2010–2013*, [w:] *Teoria i praktyka stosunków międzynarodowych*, red. M. Pietraś, et al., Lublin 2014, s. 271–286.

²⁴ Zob. szerzej: idem, *Wyzwania realizacji polityki Unii Europejskiej wobec wschodnich sąsiadów ze szczególnym uwzględnieniem roli Niemiec w latach 2010–2012*, [w:] *Prezydencje środkowoeuropejskie i problemy Partnerstwa Wschodniego (Przed szczytem Rady UE w Wilnie 27–28.11.2013 r.)*, *Studia i szkice*, red. W. Piątkowska-Stepan i J. Sawczuk, Opole 2014, s. 75–94.

niły ostatecznie w kręgach decyzyjnych na Kremlu obawy o możliwość przeniesienia podobnych działań i prowokacji zachodnich na teren Rosji po zakończeniu igrzysk olimpijskich w Soczi²⁵.

W niektórych polskich analizach przyjmuje się tezę, że w latach 2013–2014 ujawniło się w pełni zaangażowanie w kryzys ukraiński USA i innych państw zachodnich, zmierzających nie tylko do wsparcia Majdanu i zmian politycznych na Ukrainie, lecz także do wyraźnego osłabienia interesów Rosji na terenie Ukrainy. Dyplomacja amerykańska i osobiście prezydent B. Obama nie mogli wybaczyć Rosji szeregu prestiżowych porażek na arenie międzynarodowej, do których można zaliczyć między innymi:

- 1) sprawę udzielenia azylu politycznego współpracownikowi służb specjalnych NSA Edwardowi Snowdenowi w Moskwie²⁶,
- 2) skuteczne wsparcie prezydenta Baszara Asada w Syrii, mimo gróźb USA uderzenia prewencyjnego na ten kraj, z którego ostatecznie zrezygnowano, koncentrując się zgodnie z sugestią Rosji na współpracy w likwidacji syryjskiej broni chemicznej,
- 3) wywarcie presji na Janukowyczu, aby nie podpisywał umowy stowarzyszeniowej z UE w Wilnie pod koniec listopada 2013 r., preferując zarazem przystąpienie Ukrainy do utworzonej przez Rosję Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej²⁷.

Widoczną oznaką dążenia USA do wykorzystania Ukrainy w geopolitycznej grze z Rosją była stała obecność w Kijowie wysokiego przedstawiciela Departamentu Stanu – Victorii Nuland na przełomie stycznia i lutego 2014 r. Faworyzowała ona wyraźnie jednego z przywódców opozycji, A. Jaceniuka, oraz pogardliwie wyrażała się o braku poparcia ze strony UE dla Majdanu i opozycji ukraińskiej. Spotkało się to z ostrą ripostą ze strony kanclerz Merkel, która publicznie krytykowała postępowanie Nuland w Kijowie. Było to o tyle zrozumiałe, iż związana z CDU Fundacja Konrada Adenauera wspierała finansowo przez kilka lat opozycyjną partię UDAR na Ukrainie, której liderem był mieszkający długo w Niemczech popularny bokser Witalij Kłyczko (Kliczko) – jeden z czołowych przywódców opozycji na Majdanie. Kliczko był wyraźnie faworyzowany przez rząd federalny i media niemieckie²⁸.

W okresie narastania kryzysu wewnętrznego na Ukrainie, w grudniu 2013 r. doszło w Niemczech do utworzenia rządu Wielkiej Koalicji CDU/CSU/SPD, w którym sprawa stosunków z Rosją leżała zarówno w kompetencjach kanclerz Merkel, jak też socjaldemokratycznego ministra spraw zagranicznych Franka-Wal-

²⁵ Por. B. Reitschuster, *op. cit.*, s. 361 i nast.

²⁶ Zob. L. Harding, *Edward Snowden. Geschichte einer Weltaffäre*, Berlin 2014.

²⁷ Por. R. Zieba, *op. cit.* s. 24 i nast.

²⁸ Por. *Reaktion auf US-Diplomatin. Merkel findet „Fuck the EU” – Beleidigung inakzeptabel*, „Der Spiegel Online”, 7 lutego 2014, <http://www.spiegel.de/forum/politik/reaktion-auf-us-diplomatin-merkel-findet-fuck-the-eu-beleidigung-absolut-inakzeptabel-thread-112>.

tera Steinmeiera. O ile kanclerz Merkel zajmowała się sprawami strategicznymi, to Steinmeier koncentrował się na polityce operatywnej wobec Rosji i Ukrainy. Już na początku kryzysu wraz z ministrami spraw zagranicznych Francji i Polski odegrał ważną rolę w wypracowaniu, 21 lutego 2014 r., porozumienia między ówczesnym prezydentem Janukowyczem a opozycją parlamentarną o zawieszeniu protestów na Majdanie oraz rozładowaniu nasilającej się konfrontacji z siłami porządkowymi. Uczestniczący w powyższych rozmowach, jako wysłannik prezydenta Putina, rzecznik praw obywatelskich Rosji dyplomata Władimir Łukin nie podpisał uzgodnionego porozumienia, które zresztą już 22 lutego 2014 r. po ucieczce prezydenta Janukowycza z Kijowa straciło ważność. Wydarzenia te stały się jednak ważną cezurą w przejściu ekipy Putina do konfrontacyjnych działań wobec nowych władz Ukrainy, których kolejnymi etapami były: przyłączenie Krymu do Rosji (18 marca 2014 r.) oraz destabilizacja, wsparcie walk zbrojnych i stopniowa separacja Donbasu od Ukrainy, począwszy od wiosny 2014 r.²⁹ Na marginesie można stwierdzić, że USA w zakulisowych rozgrywkach preforsowały kandydaturę swego protegowanego Jaceniuka na późniejszego nowego premiera Ukrainy. Natomiast Kliczko jako zwolennik prezydenta Petra Poroszenki musiał zadowolić się tylko wyborem na mera Kijowa.

Wypracowana przez Urząd Kanclerski przy współpracy z resortami spraw zagranicznych i finansów podwójna strategia wobec Rosji od wiosny/lata zakładała między innymi:

- 1) „podtrzymywanie gotowości do dialogu z Rosją” przy założeniu, że można ją będzie skłonić do bezpośrednich rozmów z Ukrainą w celu przykrócenia pokoju w Donbasie,
- 2) „gotowość wypracowania i wdrożenia” sankcji UE i USA jako instrumentu nacisku na Rosję.

W praktyce istota tej strategii polegała na przeprowadzeniu kilkunastu bezpośrednich rozmów telefonicznych między Merkel a Putinem oraz odbycia przez nią kilku dodatkowych spotkań w cztery oczy podczas obecności na wspólnych konferencjach międzynarodowych (głównie w Normandii w czerwcu, oraz z okazji szczytu G20 w Sydney w listopadzie 2014 r.). Podobne rozmowy telefoniczne oraz spotkania robocze z rosyjskim ministrem spraw zagranicznych Siergiejem Ławrowem odbył Steinmeier. Należy podkreślić, iż Merkel i Steinmeier dzieli się wynikami swoich rozmów i kontaktów z Rosją zarówno ze swoimi odpowiednikami w USA i w krajach członkowskich i instytucjach UE w Brukseli, jak też z władzami w Kijowie. Na posiedzeniach Rady Europejskiej i Rady UE w Brukseli

²⁹ Por. S. Meister, *Russlands Ukraine-Strategie. Föderalisierung versus Bosnisierung*, „Ukraine-Analysen”, <http://www.bpb.de/internationales/europa/ukraine/184510/analyse-russlands-ukraine-strategie>; oraz analiza polska: A. Kwiatkowska-Drożdż, K. Popławski, *Niemcy wobec konfliktu rosyjsko-ukraińskiego – szok i niedowierzanie*, Komentarze Ośrodka Studiów Wschodnich, nr 132, 3 kwietnia 2014, <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2014-04-03/niemcy-wobec-konfliktu-rosyjsko-ukrainskiego-szok-i>.

oraz w gremiach NATO odgrywali oni istotną rolę w wypracowywaniu wspólnego stanowiska całej UE wobec Rosji.

Zabiegi Merkel i Steinmeiera miały istotne znaczenie polityczne, ale nie doprowadziły do rozwiązania żadnych kluczowych problemów konfliktu rosyjsko-ukraińskiego. Niemcy popierały w pełni integralność terytorialną Ukrainy, odrzucając równocześnie aneksję Krymu. Zarówno Merkel, jak i dyplomacji niemieckiej zależało jednak w pierwszym rzędzie na przerwaniu działań zbrojnych w Donbasie między separatystami a wojskami ukraińskimi. Wprawdzie doszło do tego poprzez formalne podpisanie rozejmu 5 września 2014 r. w Mińsku z udziałem Ukrainy, Rosji, separatystów i OBWE, ale nie doprowadziło to do całkowitego przerwania ognia. Walki i napięcia wokół Donbasu wymagały szybkiego rozwiązania ze względu na palące problemy humanitarne i prawne, związane między innymi z zaprzestaniem przez rząd ukraiński przekazywania świadczeń finansowych dla zamieszkałej tam ludności oraz utrzymywaniem się tam zagrożenia dla życia i zdrowia mieszkańców. Rosja, wspierając czynnie separatystów, uchyliła się stanowczo od przejęcia jakiegokolwiek odpowiedzialności za skutki ich działań w Donbasie.

Mimo powyższych niepowodzeń rząd CDU/CSU/SPD zapowiadał podjęcie dalszych inicjatyw na rzecz załagodzenia napięcia i rozwiązania konfliktu rosyjsko-ukraińskiego³⁰.

Po aneksji Krymu przez Rosję w marcu 2014 r. doszło do znacznego zaostrzenia krytyki ze strony USA oraz krajów UE pod adresem Kremla. Wykluczono wprawdzie jednoznacznie użycie siły zbrojnej wobec Rosji, zapowiedziano natomiast przygotowanie sankcji. W rezultacie między marcem a wrześniem 2014 r. USA i UE uzgodniły i wdrożyły trzy grupy „celowych i selektywnych” sankcji wobec Kremla. Pierwsze dwie grupy sankcji obejmowały głównie zakaz udzielania wiz wjazdowych na Zachód oraz blokady kont prywatnych itp. rygory dla najbliższych doradców, oligarchów i innych współpracowników prezydenta Putnia. Sankcje powyższe były stosunkowo łagodne i nie przyniosły oczekiwanych rezultatów. W lecie 2014 r. doszło zatem do zaostrzenia sankcji ekonomicznych wobec Rosji, zwłaszcza w odniesieniu do sektora bankowego oraz eksportu urządzeń wojskowych oraz nowoczesnych technologii, mających między innymi zastosowanie w poszukiwaniu i eksploatacji surowców energetycznych oraz w innych kluczowych dziedzinach modernizacji gospodarki rosyjskiej. Sankcje nie obejmowały jednak importu towarów rosyjskich do USA i UE. Sankcje, obowiązujące do 2015 r., mogą stać się bardziej dotkliwe dopiero w perspektywie co najmniej jednego roku. Jednak od jesieni 2014 r. gospodarkę i system finansowy Rosji dotknęły dodatkowo nieprzewidywane wcześniej ujemne tendencje i trudności, związane z utrzymywaniem się ceny poniżej 100 dolarów za baryłkę ropy naftowej na rynkach światowych oraz z masowym odpływem z Rosji giełdowego

³⁰ Zob. S. Seibert, *Prinzipien der Friedensordnung einhalten*, Berlin, 5 Dezember 2014, <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Artikel/2014/12/2014-12-05-ukraine-russland-putin-rede.html>.

kapitału spekulacyjnego w wysokości ok. 125 mld dolarów (2014). Tendencje powyższe mogą się utrzymać przez dłuższy czas, rzutując negatywnie na wysokość wpływów dewizowych do budżetu rosyjskiego. Stanowiąc to może hipotetycznie nawet silniejszy cios w gospodarkę rosyjską niż sankcje zachodnie³¹. Niemcy są wprawdzie uzależnione w dużym stopniu od importu rosyjskich surowców energetycznych, zwłaszcza gazu (38%) oraz ropy naftowej (35%), ale te nie podlegają sankcjom zachodnim, a w razie potrzeby Niemcy mają alternatywne opcje zaopatrzenia w surowce energetyczne. Oblicza się, że w sumie sankcje wobec Rosji spowodowały w 2014 r. utratę dla Niemiec ok. 28 000 miejsc pracy i spadek eksportu niemieckiego o 17% (o ok. 7–8 mld euro). Wstępne szacunki strat Rosji mogą osiągnąć wartość ok. 40 mld euro³². W sumie więc zachodnie sankcje wobec Rosji nie spowodowały większych perturbacji dla gospodarki niemieckiej, ale w dłuższej perspektywie będą bardziej dokuczliwe dla firm średnich i małych, które nie mogą szybko dokonać zamiany rynków zbytu.

Trudności w przestrzeganiu rozejmu w Donbasie oraz brak postępów w rozwiązywaniu konfliktu rosyjsko-ukraińskiego zaostrzyły ton krytyki Merkel pod adresem ekipy Putina za łamanie integralności terytorialnej oraz destabilizację Ukrainy. Podczas szczytu G20 Merkel żądała dodatkowo zaostrzenia sankcji zachodnich wobec Rosji³³. Przemówienie to przyjęto przychylnie w mediach i zachodnich kołach politycznych – ale z rezerwą lub jawną krytyką wśród zwolenników Putina w Niemczech. Od ostrego tonu Merkel wobec Rosji zdystansowało się również wielu znanych polityków współpracującej SPD. Między politykami chadeckimi i SPD doszło do ostrej wymiany zdań na temat dalszej strategii rządu CDU/CSU/SPD w kryzysie ukraińskim, w tym również w odniesieniu do celowości zaostrzenia sankcji zachodnich wobec Rosji. Sporo kontrowersji między CDU/CSU a SPD wywoływało dodatkowo funkcjonowanie Dialogu Petersburskiego oraz Forum Niemiecko-Rosyjskiego – platform dialogu i współpracy niemiecko-rosyjskiej, których wcześniej zaplanowane terminy spotkań w 2014 r. zostały przeniesione na 2015 r.³⁴ Od ostrego tonu wystąpienia Merkel pod adresem Rosji odciął się również delikatnie minister Steinmeier. Na posiedzeniu ministrów spraw zagranicznych w Radzie UE w Brukseli 18 listopada 2014 r. wystąpił przeciw dalszemu zaostrzeniu sankcji gospodarczych wobec Rosji. Bezpośrednio po zarzuceniu

³¹ Zob. R. Götz, *Russlandsanktionen. Ihre Konzeption, ihre Wirkung und ihre Funktion innerhalb der Russlandpolitik*, „Russland-Analysen” 2014, nr 285, s. 2–5, <http://www.laender-analysen.de/russland/pdf/RusslandAnalysen285.pdf>.

³² Por. C.F. Laaser, K. Schrader, *Das deutsche Russlandgeschäft im Schatten der Krise: gefährliche Abhängigkeiten?*, „Wirtschaftsdienst” 2014, nr 5, s. 341–342.

³³ Por. *Rede von Bundeskanzlerin Angela Merkel am Lowy Institut für Internationale Politik in Sydney*, <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Rede/2014/11/2014-11-17-merkel-lowy-institut.html>.

³⁴ Por. na temat sporów polityków CDU/CSU i SPD: N. Blome, P. Müller, Ch. Neef, R. Neukirch, Ch. Schult, *Am Nullpunkt*, „Der Spiegel” 2014, nr 48, 24 listopada.

w Brukseli pomysłu zaostrzenia sankcji Steinmeier udał się z roboczymi wizytami sondażowymi do Kijowa i Moskwy, gdzie odbył dłuższą nieplanowaną rozmowę z prezydentem Putinem³⁵. Rozmowy Steinmeiera w Kijowie i Moskwie nie przyniosły jednak oficjalnie postępu zarówno jeśli chodzi o rozładowanie napięcia wokół Donbasu, jak też całościowe rozwiązanie konfliktu rosyjsko-ukraińskiego. Spowodowały jednak w Berlinie przejściowe wyciszenie rozbieżności w polityce rządu CDU/CSU/SPD wobec Rosji³⁶.

W ciągu 2014 r. kryzys ukraiński coraz bardziej nabierał wymiaru geopolitycznego³⁷. Natomiast w 2015 r., po niepowodzeniu porozumienia Mińsk I z 5 września 2014 r., działania rządu federalnego koncentrowały się na próbach przerwania ognia i zawarcia nowego rozejmu, pozwalającego na zainicjowanie procesu pokojowego w Donbasie jako przesłanki stopniowego przywracania stabilizacji w całej Ukrainie i przyspieszenia reform wewnętrznych. Po przygotowaniach na szczepku ekspertów i ministrów spraw zagranicznych, z inicjatywy kanclerz Merkel i francuskiego prezydenta François Hollande’a, przy udziale prezydentów Rosji i Ukrainy Putina i Poroszenki, jak również w obecności przywódców separatystów i przedstawiciela OBWE, doszło do podpisania 12 lutego 2015 r. porozumienia rozejmowego Mińsk II. Wykraczało ono poza formalne zawieszenie broni, przewidując między innymi nadanie obszarom opanowanym przez separatystów znaczną autonomię polityczną, ale dopiero po przeprowadzeniu wolnych wyborów zgodnie z prawem i ordynacją ukraińską. Dopiero po zakończeniu procesu politycznego Ukraina mogłaby przejąć kontrolę nad całą granicą z Rosją³⁸. Generalnie po wielu incydentach udało się wdrożyć zawieszenie broni i wycofać większość ciężkiego sprzętu z nowej linii rozejmowej, ale sporadyczna wymiana ognia między oddziałami ukraińskimi a separatystami trwała cały czas do końca kwietnia 2015 r. Jeszcze bardziej sceptyczne oceny w odniesieniu do realizacji części politycznej porozumienia Mińsk II prezentowały zarówno specjalistyczne analizy polskie³⁹, jak też niemieckie⁴⁰. Wszystko wskazuje na to, iż ani władze ukraińskie w Kijowie nie będą zdecydowane na przekazanie stałej

³⁵ Zob. *Steinmeier zu Ukraine – Gesprächen in Kiew und Moskau*, Auswärtiges Amt, 18 listopada 2014, http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Aussenpolitik/Laender/Aktuelle_Artikel/Ukraine/141117_Steinmeier_in_Kiew_Moskau.html.

³⁶ Zob. *Rosja nas bardzo rozczarowała. Rozmowa z G. Erlerem (SPD) – pełnomocnikiem rządu ds. Rosji*, „Gazeta Wyborcza”, 9 grudnia 2014.

³⁷ Zob. szerzej: T.G. Grosse, *O geoeconomii konfliktu ukraińskiego*, analiza nr 6 Instytutu Sobieskiego, Warszawa 2014.

³⁸ Por. Postanowienia układu z 12 lutego 2015 r. oraz dokumenty towarzyszące: *Package of Measures for the Implementation of the Minsk Agreements*, „Ukraine Analysen” 2015, nr 146, 25 lutego, s. 9–15, <http://www.laender-analysen.de/ukraine/pdf/UkraineAnalysen146.pdf>.

³⁹ Por. A. Kwiatkowska-Drożdż, K. Frymark, *Niemcy w konflikcie rosyjsko-ukraińskim*, Komentarze OSW, nr 162, 18 lutego 2015, s. 1–5.

⁴⁰ D. Bereslavskiy, H. Pleines, *Faktencheck: Die Umsetzung der Minsker Vereinbarungen zum Donbass-Konflikt*, „Ukraine-Analysen” 2015, nr 150, 29 kwietnia, s. 2–5.

kontroli nad Donbasem separatystom, popieranym przez Rosję, ani też Kreml na czele z Putinem nie zrezygnuje z dążenia do utrzymania „zamrożonego” konfliktu na tym obszarze.

Sytuację skomplikowała sprawa dostarczania stronie ukraińskiej broni przez USA i niektóre inne kraje NATO, jak też szkolenia oddziałów ukraińskich przez wojskowych specjalistów amerykańskich i brytyjskich. W konsultacjach przed rozmowami Mińsk II prezydent Obama oficjalnie poparł inicjatywę Merkel i Hollande’a i w dodatku publicznie sceptycznie wypowiadał się na temat potrzeby dozbrojenia Ukrainy. Jednak zarówno większość Kongresu, jak też znaczna część administracji prezydenta Obamy przyjmowały argumenty znanych think tanków amerykańskich, na czele z Atlantic Council, które odrzucały generalnie interwencję zbrojną USA przeciwko Rosji na terenie Ukrainy, ale zdecydowanie postulowały dostarczanie broni amerykańskiej dla Kijowa w myśl zasady: „Pomagać Kijowowi, ukarać Moskwę”⁴¹. Merkel, rząd federalny oraz politycy wszystkich orientacji w Niemczech kwestionują natomiast generalnie potrzebę dostarczania broni Ukrainie, podkreślając, że nie doprowadzi to do deeskalacji, lecz odwrotnie – stworzy możliwości powrotu do nasilenia działań zbrojnych oraz utrudni proces pokojowy w Donbasie. Niemcy są żywotnie zainteresowane współpracą transatlantycką z USA, ale poza sprawą Ukrainy różnią się z Waszyngtonem w wielu kluczowych sprawach gospodarczo-handlowych i politycznych (np. w kwestiach zawarcia umowy handlowej UE-USA (TIPP), globalnej ochrony klimatu oraz niekończącej się afery podsłuchów NSA w Niemczech i krajach UE)⁴². Według nasilających się na przełomie kwietnia i maja 2015 r. informacji i niedyskrecji prasowych niemieckie służby specjalne BND współpracowały ściśle z NSA w podsłuchiowaniu polityków francuskich i unijnych w Brukseli. Na masową skalę uprawiano też szpiegostwo gospodarcze w Niemczech⁴³. Sprawy próbuje wyjaśnić – przez półtora roku z nikłymi efektami – specjalna Komisja Śledcza Bundestagu.

Między marcem a wrześniem 2014 r. Niemcy wspierały podpisanie zarówno części politycznej, jak i handlowej umowy stowarzyszeniowej między UE a Ukrainą. Ze względu na związane z tym implikacje dla wymiany handlowej Ukrainy z Rosją, zdecydowano się na przesunięcie wejścia życie części umowy UE-Ukraina o wolnym handlu do 31 grudnia 2015 r. Było to pomyślane jako wyjście naprzeciw

⁴¹ Por. I. Daalder, M. Flournoy, J. Herbst, J. Lodol, S. Pifer, J. Stavridis, S. Talbott, Ch. Wald, *Eine Frage der Glaubwürdigkeit. Warum Waffenlieferungen die Antwort auf Russlands Krieg sind*, „Internationale Politik” 2015, nr 2, März/April, s. 52–59.

⁴² Por. J. Thimm, *Herausforderungen für das transatlantische Bündnis: Die Ukraine-Krise und die NSA-Affäre*, „Aus Politik und Zeitgeschichte” 2014, nr 50–51, s. 3–9 oraz T. Behrens, *Rozczarowanie, lecz nie rozłam w stosunkach Niemiec ze Stanami Zjednoczonymi*, „Biuletyn Niemiecki” 2015, nr 55, s. 2–10.

⁴³ Por. G. Mascolo, *BND half NSA beim Ausspähen von Frankreich und EU-Kommission*, „Süddeutsche Zeitung”, 29 kwietnia 2015.

interesom gospodarczym Rosji oraz możliwy element przyszłego porozumienia pokojowego między Rosją a Ukrainą⁴⁴.

Pierwszoplanowa rola Niemiec w UE w działaniach na rzecz stabilizacji Ukrainy wynikała z ich możliwości realnego zaangażowania się w modernizację gospodarki ukraińskiej. Wiosną 2014 r. Niemcy zaangażowały się mocno w udzielenie przez MFW pożyczki finansowej dla Ukrainy w wysokości 17 mld USD na okres 24 miesięcy, czyli do 2016 r. Dodatkowo przeznaczono kilkadziesiąt milionów euro na doraźną pomoc humanitarną, wysyłając między innymi w listopadzie 2014 r. ogromny konwój z pomocą do wschodniej Ukrainy. Podczas wizyty w Kijowie pod koniec sierpnia 2014 r. kanclerz Merkel złożyła oficjalną deklarację udzielenia pomocy na odbudowę Ukrainy wschodniej w wysokości 0,5 mld euro. W uzgodnieniu z UE Niemcy bezpośrednio zaangażowały się w ciągu 2014 r. w wypracowanie tymczasowego porozumienia Rosja-Ukraina w sprawie zasad płatności za dostawy rosyjskiego gazu na Ukrainę do wiosny 2015 r. Po utworzeniu w wyniku wyborów parlamentarnych 26 października 2014 r. nowego, proeuropejskiego rządu Ukraina stanęła przed ogromnymi wyzwaniami gospodarczymi. Przy przewidywanym w 2015 r. spadku PKB o 15% nie wystarczą wyłącznie zapewnienia o solidarności z nowym rządem ukraińskim. Na realizację programu reform prezydenta Poroszenki do 2020 r. Ukraina będzie potrzebowała orientacyjnie dalších ok. 23 mld, czyli łącznie ok. 40 mld USD z MFW. Dodatkowe środki winna Ukraina uzyskać przede wszystkim w wyniku zwołania postulowanej międzynarodowej konferencji darczyńców⁴⁵. Do tej pory nie doszła ona jednak do skutku ze względu na nikłe postępy reform na Ukrainie. Szacunki długofalowych potrzeb finansowych na odbudowę i modernizację gospodarki Ukrainy do 2023–2026 r. wahają się w zależności od wariantu między 60 a 100 mld euro, z czego ok. 80% przypadnie krajom UE. W powyższym programie pomocy Niemcy musiałyby partycypować w wysokości ok. 26%⁴⁶.

Podsumowanie

Z przedstawionej wyżej analizy wynika, że niezakończony do tej pory kryzys ukraiński z lat 2013–2015 wykracza poza wymiar lokalny na obszarze postradzieckim, stanowiąc ważny element rozgrywki geopolitycznej między USA i UE a Rosją

⁴⁴ *EU verschiebt Freihandelsabkommen mit Ukraine*, „Handelsblatt”, 15 września 2014, <http://www.handelsblatt.com/politik/international/signale-an-russland-eu-verschiebt-freihandelsabkommen-mit-ukraine/10696124.html>.

⁴⁵ Por. G. Deuber, *Kein Endpunkt der Wirtschafts- und Finanzkrise in Sicht*, „Ukraine-Analysen” 2014, nr 142, 29 listopada, s. 2–3, <http://www.laender-analysen.de/ukraine/pdf/UkraineAnalysen142.pdf>.

⁴⁶ Por. idem, *Abschätzung langfristig erforderlicher Aufbausummen für die Ukraine*, „Ukraine-Analysen” 2015, nr 149, 15 kwietnia, s. 2–6, <http://www.laender-analysen.de/ukraine/pdf/UkraineAnalysen149.pdf>.

o przyszły kształt ustrojowy i orientację zewnątrzpolityczną Ukrainy, na tle potrzeby poszukiwania nowego i stabilnego ładu pokojowego w Europie. Niemcy wraz z Francją odegrały kluczową rolę w próbach kompromisowego rozwiązania konfliktu rosyjsko-ukraińskiego (porozumienia Mińsk I i II), zmierzając do zakończenia wojny domowej i wspierania przez Rosję separatystów w Donbasie oraz do bliższego powiązania reformującej się Ukrainy z UE poprzez stopniowe wdrożenie rozbudowanego układu stowarzyszeniowego. Niemcy uczestniczą zarówno w zachodnich sankcjach ekonomicznych wobec Rosji, jak i w działaniach zmierzających do wzmocnienia poziomu obronności sojuszników z Europy Środkowej, ale bez naruszania postanowień Układu Stanowiącego Rosja-NATO z 1997 r. Na tle utrzymujących się w Niemczech wielu kontrowersji między zwolennikami łagodnego i ostrzejszego kursu polityki wobec Rosji w latach 2014–2015, rząd Wielkiej Koalicji CDU/CSU/SPD starał się zachować, wraz z Francją, rolę pośrednika, zmierzając głównie do utrzymania rozejmu między walczącymi stronami, jako przesłanki do stopniowego załagodzenia napięć i zakończenia konfrontacji. Mimo ograniczonych efektów dotychczasowej strategii rząd CDU/CSU/SPD jest przeciwny dostarczaniu broni na Ukrainę, zakładając, iż konflikt rosyjsko-ukraiński nie może zostać rozstrzygnięty na płaszczyźnie militarnej. Stoi również na stanowisku, iż nie można długofalowo budować bezpieczeństwa i współpracy w Europie w szerszej skali międzynarodowej bez udziału Rosji. Stanowisko powyższe nie znajduje pełnego zrozumienia zarówno w USA, jak i w niektórych krajach NATO i UE.

The role of Germany in the geopolitical game over Ukraine in years 2013–2015

The aim of the article is to present the role of Germany in the geopolitical game over Ukraine. It consists of three parts, in which successively were presented: general frameworks and the geopolitical dimension of Ukrainian crisis, the controversies around Ukrainian crisis policy towards Russia in Germany, and the role of a federal government in the geopolitical game over Ukraine in the period 2013–2015. The general thesis of the article is that despite internal controversies in Germany the CDU/CSU/SPD government works to keep the armistice in Donbas (Minsk I and II) as a foreground premise for carrying out long-range reforms and reconstruction of Ukraine as a associated partner of the EU, at the same time heading toward gradual search of agreement and compromise with Russia. In spite of criticism on the part of some NATO and EU members Germany entirely exclude weapon supplies to Ukraine, betting on the long-term need of peaceful resolution of Ukrainian crisis and demure the possibility of Ukraine's membership in NATO.

Key words: role of Germany, geopolitical game, Ukraine